

ARTISTES I ARTESANS GIRONINS (O VINCULATS A GIRONA) EN ELS RETAULES DE LLORET DE MAR

JOAN DOMÈNECH MONER

El 4 de novembre de 1591 va prendre possessió de la rectoria de Lloret Mn. Jaume Felip Gibert, clergue destacat, gran humanista, procedent de Barcelona, la personalitat del qual encara està per estudiar en profunditat, que passà a la vila marinera uns disset anys, durant els quals impulsà notables reformes, no solament en la vida religiosa de la localitat, sinó també en els afers municipals que controlà sobretot pel fet de tenir la concessió de la notaria i, per tant, estar present en la presa de molts dels acords. El rector Gibert morí l'any 1608 i, lamentablement, amb la revolta de 1936 es van perdre els llibres parroquials, i de la seva gestió només en coneixem algunes dades a partir de les còpies que en van treure en el seu moment el Sr. Emili Martínez Passapera i l'escriptor Esteve Fàbregas Barri. És la font que s'ha utilitzat quasi sempre per estudiar la vida parroquial de final del segle XVI i les millores introduïdes a l'església. L'Esteve Fàbregas¹ escriu textualment, referint-se al clergue: «*Instituí la Confraria del Santíssim Sagrament i del Sant Crist i reformà les de Sant Elm, dels mariners, i la del Roser en les que hi havia tanta confusió que casi eren perdudes –paraules manllevades al rector– ; establí la processó del Dijous Sant, de la qual no es parlava; féu construir un rellotge de torre per a l'església, l'obra del qual fou executada pel mestre Bartomeu Boil, rellotger piemontès, i costà 45 lliures barceloneses; encarregà a Baptista Toscano, pintor milanès, el retaule de la Verge del Roser, i al mestre Simó Falcó la restauració de l'església vella...».*

D'entrada, situem-nos en la segona meitat del segle XVI. La pintura, a Catalunya, en aquells moments, havia quedat sotmesa a una profunda

¹ *Lloret de Mar* Editorial Selecta. Barcelona 1959. pàg. 52.

influència italiana que es posava de manifest no solament per l'adopció d'estils i formes que recorden el moviment renaixentista i els seus derivats posteriors, sinó per la presència física d'artistes plàstics vinguts d'Itàlia que treballen aquí amb una relativa comoditat –admirats i generalment ben acceptats per tothom– i que, d'altra banda, s'integren perfectament dins del respectiu món professional.

Per Joan Bosch i Joaquim Garriga², aquest procés d'italianització de la pintura durant el cinc-cents es va caracteritzar per una successió de canvis graduals, a vegades lents, que es va poder observar en les obres promogudes per les corporacions urbanes i per les comunitats parroquials. Aquestes comunitats –sobretot quan eren relativament noves, com ara la de Lloret de Mar, que havia estrenat l'església el 1522– van canalitzar les iniciatives sobretot cap a la construcció de retaules per als altars majors i, a vegades, també per als secundaris i van rivalitzar, tot i les estretors econòmiques, per embellir les esglésies amb mostres pictòriques que, d'altra banda, en aquelles èpoques, eren encara l'única representació que el poble podia tenir a l'abast –llibres i gravats eren escadussers i privatis d'uns pocs–, la contemplació de la qual havia de resultar, doncs, prou impactant, il·lustrativa i pedagògica. La temàtica dels retaules girarà, en general, entorn de la passió de Crist i la vida de la Mare de Déu o la dels sants, especialment del patró de la localitat.

Per atendre degudament tota aquesta activitat no van ser suficients els pintors autòctons, sinó que es va incentivar la vinguda d'artistes estrangers dins dels quals, els italians, van ser notoris des de la segona meitat del segle XVI i en les primeres dècades de la centúria següent, i que, simultàniament i posteriorment, foren també imitats pels artistes locals, que així van renovar les seves maneres de fer.

D'altra banda, el Concili de Trento (1545-1563) havia despertat una gran inquietud i tota una renovació religiosa. Els clergues de l'època se n'havien impregnat i havien promogut, a les seves respectives parròquies, un moviment d'adequació de pràctiques pietoses i de dignificació dels recintes sagrats. Lligades a l'esmentat concili havien fet aparició a l'últim quart de segle confraries aplegades entorn a noves devocions, com ara la de la Mare

² Veure la introducció al catàleg *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*. Md'A. 1998-99.

de Déu del Roser o la del Santíssim, coneguda també per la de la Minerva, que promovia el culte a l'Eucaristia i que es generalitzà a partir de 1600.³ El bisbe Berenguer de Pau publicà el 1491 les indulgències concedides pel papa Sixt IV a la devoció del Rosari i a la seva confraria. Com diu Mn. Josep M. Marquès, les confraries del Roser van disposar de recursos importants i ho van aplicar a les capelles que van tutelar. En les esglésies dels segles XVI-XVII la millor capella fou sempre la seva⁴. No és estrany, doncs, que el rector Jaume-Felip Gibert, actiu, emprenedor i renovador de la vida civil i religiosa de Lloret, posés la parròquia al dia i introduís, com consta que ho féu, la creació o almenys revitalització de les confraries del Roser i del Santíssim, i que, a remolc d'aquest entusiasme, procurés l'erecció d'un nou retaule. De fet, el retaule de l'altar major de Lloret, a càrrec de Pere Seraffí, Jaume Fontanet i Jaume Forner, que havia costat 1.300 lliures, havia estat enllestit

³ Vegeu «Comitents i documentació de l'art d'església al bisbat de Girona, s. XVI», de Josep M. Marquès i Planagumà, al catàleg *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*. Md'A. 1998-99, pp. 22-29.

⁴ Només per tal d'adonar-se del moviment que hi hagué en aquells temps entorn de les confraries del Roser cal veure el nombre de retaules dedicats a aquesta advocació que hi va haver a Catalunya. N'esmentem uns exemples, indicant -quan ho sabem- el lloc, l'autor que ho va contractar i l'any: Convent de Sant Domènec de Girona (Aine Bru, 1500), Convent dels predicadors de la Seu d'Urgell (Pere Nunyes, 1546), Sant Jaume de ses Olives, Anoià (Jaume Huguet I, 1569), Sant Esteve d'Olot (? , cap a 1570), Sant Feliu de Guíxols (Joan Mates, 1574), Granollers (Joan Mates, ?), Santa Maria de Vilafranca (Jaume Huguet I, 1580), Santa Maria de Badalona (Jaume Huguet I, 1581), Sant Feliu de Llobregat (Jaume Huguet I, 1582), Sant Genís de Torroella de Montgrí (Issac Hermes, 1583), Sant Feliu de Pallerols (Joan Sanxes Galindo, 1587), Santa Maria de Batet (Joan Sanxes Galindo, 1592), Sant Martí de Tous (Damià Vicencs, 1592-95), Parròquia de Fortià (? , 1596), Sant Esteve de Bas (Jaume Huguet I i II, 1597), Santa Maria de Vallvidrera (Jaume Huguet I, 1597), Sant Andreu de Llavaneres (Gabriel Rovira, 1597), Santa Coloma de Farners (Joan Sanxes Galindo, 1597), Sant Martí d'Arenys de Munt (Jaume Huguet I i II, 1599), Sant Quintí de Mediona (Jaume Huguet II, 1600), Verge del Roser de Vilabertran (? , 1601), Olesa de Montserrat (Jaume Huguet II, 1602), Sant Benet de Canet de Mar (Joan Bta. Toscano, 1602), Parròquia de Fornells (Joan Sanxes Galindo, 1603), Parròquia de Camallera (Joan Sanxes Galindo, 1603), Convent de Sant Jeroni de la Murtra (Damià Vicencs, 1604), Parròquia de Cassà de la Selva (Joan Sanxes Galindo, 1606), Santa Maria de Miralles, Anoià, (Damià Vicencs, 1608), Confraria de Teià (Joan Batista Palma, 1611), Parròquia de Santa Pau (Joan Sanxes Galindo, 1611), Sant Esteve de Cervelló (Joan Bta. Palma, 1628), Parròquia d'Amer (Joan Sanxes Galindo, final XVI-començament XVII), Sant Julià de Sessorba (Pere de la Rocha, ?), Sant Hilari Sacalm (Gabriel Rovira, ?)...

feia una cinquantena d'anys –encara que pagat del tot més tard– i els devots podien fer algun altre esforç.

Segur que en van fer, d'esforços, i que les diverses confraries van rivalitzar per veure qui aconseguia millor tirar endavant el seu retaule. L'any 1551 ja hi havia acord entre els mariners lloretencs per imposar-se un pagament que gravés els nòlits dels vaixells a fi de construir el retaule de Sant Elm. En 1582 es construiria el retaule de Sant Antoni. El 1611 es faria el de Santa Cristina. Més tard, com veurem, el de Sant Pere.

Resulta curiós constatar que, a partir de la documentació que hem anat descobrint i treballant, en més d'una ocasió primer es construeix el retaule d'un sant o d'una devoció concreta i després es constitueix la confraria corresponent. Almenys en l'àmbit oficial. Sorprenent, però ben cert. Segur, però, que hi ha antecedents de les pràctiques pietoses d'anys i anys. La devoció a la Mare de Déu del Roser, doncs, devia existir de temps i, fins i tot, ja devia fer uns anys que els devots maldaven per tirar endavant el seu retaule. Però mireu per on, primer es fa realitat aquest, almenys pel que té a veure amb la seva estructura de fusta, tot i que, com es pot llegir, el mateix document del retaule diu que la confraria ja és instituïda temps ha. Resulta interessant, en definitiva, constatar que, ja el 1576, molt abans de l'època de Jaume Felip Gibert, el rector renovador, es pren l'acord de fer el retaule del Roser. La confraria, en canvi, no tindrà permís per constituir-se legalment fins al 1591, (abans, això sí, de la vinguda de Mn. Jaume-Felip Gibert).

L'acord de construcció del retaule –veure apèndix I– consta en el document de data 2 de juliol de l'esmentat 1576⁵ i és aquí on descobrim que s'ha encarregat a un mestre fuster de Girona, anomenat Joan Domènech. Per part lloretenca intervenen en la contractació el rector Mn. Miquel Pagès, el pescador Joan Passapera, el fuster Pere Guinart, aquests dos en qualitat d'obriers de la confraria de Nostra Sra. del Roser, i els honorables Pere Maig, mariner, Gaspar Garriga i Pere Crexell (pagès), que eren jurats de la vila –per això tenien el títol d'honorables–, i també tenint en compte el parer de Pere Sorís, pescador, Joan Bernich, mariner, Miquel Durall, mariner, Antoni Pessaper, pescador, Antoni Pessaper, mariner, menor de dies, i d'altres persones convocades a l'efecte. Acorden amb mestre Joan Domènech que aquest retaule tindrà vint-i-un pams

⁵ Manual notarial de Lloret núm. 25 de l'Arxiu Històric Provincial de Girona.

d'alçària i catorze d'amplada. S'exigeix que el fuster el construeixi amb les motlures i entretalls d'acord amb la traça prèvia que s'ha fet, remarcant que *«los penjants del costat de la pastera de Nostra Senyora han de esser de talla...e los mitjans de las historias també (h)an de estar conforme estan trassats al detrás de dita mostra»*. Mestre Joan Domènech queda obligat, també, a fer una figura *«de bulto»* de Nostra Senyora, de sis pams i mig d'alçària de fusta de xiprer –la resta del retaule es fa amb fusta d'arbre blanc– i al capdamunt del retaule un *«dios padre»* igualment *«de bulto»* amb els ornaments necessaris. Com és habitual en aquests casos, l'artista o artesà constructor accepta que, un cop acabat el retaule i instal·lat al seu lloc, haurà de ser examinat per persones expertes i, en cas de no trobar-se prou correcte, se li disminuirà l'import a cobrar. Mestre Domènech promet portar-lo des de Girona a Lloret a compte seu i instal·lar-lo al cap d'un any com a màxim (el mes de juny de 1577 a tot estirar). El cost del retaule és de 48 lliures barcelonines, i se li pagaran a raó de 15 lliures en començar l'obra, 15 en deixar-lo acabat i col·locat i la resta al cap d'un any, i així successivament, fins a liquidar-ho tot. El mateix dia, doncs, mestre Joan Domènech firma l'àpoca o rebut de les primeres 15 lliures.

Cal suposar, doncs, que l'estructura del retaule del Roser es devia fer a la seva capella corresponent i que quedaria a disposició de posar-hi posteriorment les pintures i el daurat, com s'estilava.

Mentrestant, es va constituir oficialment la confraria del Roser de Lloret, amb la llicència del bisbe, donada pel seu vicari Mn. Pere Tarroja⁶, que alhora era rector de l'església d'Arenys, per fundar, d'acord amb *«les lletres de l'autoritat apostòlica donades a Roma, en el convent de Santa Maria sobre Minerva el dia 8 de febrer de l'any de la nativitat del Senyor de 1590, [...] la confraria del Psaltiri o del rosari, sota la invocació de la beata Maria del Roser, en la vostra església parroquial, després de la predicació d'algun pare de la referida orde, enviat pel seu superior»*. El document (vegeu Apèndix II) ve signat el 24 de maig de 1591.

Ja tenim, doncs, la confraria instituïda –ara sí– i sembla que això representarà, si és que abans, com sembla lògic, no se n'havia fet cap altre, el motor per portar a terme la pintura del retaule que els devots volien. El pintor escollit pels lloretencs és l'artista italià Joan Baptista Toscano, natural

⁶ Arxiu Diocesà de Girona, sèrie Lletres, Vol. 34, U-213, f-50 v-51.

de Milà i resident al Principat, dins de l'onada de personatges estrangers del món de l'art que, en aquella època, treballen a casa nostra, com abans s'ha comentat. Toscano, com veurem després, també va estar vinculat a Girona, d'aquí que ens hi entretinguem amb més deteniment, d'acord amb el títol i el tema que hem escollit per a aquest treball.

En efecte, el 26 de novembre de 1595 Joan Baptista Toscano, que llavors vivia a Barcelona, ve a Lloret i a l'església parroquial, pacta amb els obrers i jurats de la vila l'acord per pintar el retaule. Els obrers de Nostra Sra. del Roser que intervénen són Antoni Baell, traginer, i Jaume Aldrich, ferrer. I els jurats de la vila Joan Passapera, pescador, Pere Sala, pagès i Sebastià Guinart, ferrer. Tots plegats, amb el consentiment de Bernat Gros, mariner, Gaspar Maig, mercader, Barthomeu Gibernau, mariner, March Alemany, mercader, Bernat Maig, boter, Aloy Campderà, mariner, Pere Daví, mercader, Migl Bendrich, mariner, Pere Pla, pagès, Joan Bernich, mariner, Pere Passapera, mariner, Joan Guinart, pagès i Antoni Gibernau, mariner, *«y de molts altres de dita vila en dita iglésia de Lloret presents y per lo negoci devall scrit ajustats, tots confreres de dita confraria»*.

Segons els pactes (veure Apèndix III), el retaule ha de ser pintat a l'oli i s'hi representaran els misteris en set taules, segons aquest pla: en la primera la salutació de l'Àngel a Maria, en la segona La Visitació, en la tercera la Nativitat, a sota, en la primera taula, la presentació al temple, en la taula del mig, la predicació al temple, i després, la Coronació, que és el quinzè misteri de Glòria, i en les taules de la part més baixa, en una Sant Domènec (a la mà dreta), en la del mig un misteri de Passió —*«lo portacreu»*— i Sant Pere Màrtir (a mà esquerra), i la imatge de Ntra Sra., *«y los entorns demás pintat y deurat tot de or fi y del mejor quilat que (e)s sol y (e)s pot fer, y als entorns se han de pintar los quatre evangelistes ab ses insígnies, dos a cada part y de sobre del cap de la image de la Verge»*. El mateix document fa constar que, com que també han de ser pintats tots els quinze misteris, conforme el que diu la butlla que tenen de Roma, determinen que fora del retaule, en l'espai que té l'enfront de la capella, siguin pintats al tremp els restants misteris de passió, goig i glòria, a cada costat del retaule, i al damunt un *«monti calvari»*. Joan Bta. Toscano es compromet a pintar i daurar tot el pactat sempre a compte seu, excepte la tela o fusta que necessiti per als elements foranis al retaule, que li proporcionaran els obrers i jurats. Els lloretencs prometen pagar a l'artista el que considerin adient dos homes experts en l'art de pintar, a escollir un per part del pintor i l'altre per part dels

jurats i obrers. El pintor promet donar cent rals a Nostra Sra. (descomptats, per tant, del valor de l'encàrrec) i encara pintar «tota la fusta del moniment». Com element comparatiu de referència per a la qualitat de la pintura al tremp que ha de fer, els jurats i obrers estableixen la pintura de l'altar major (del retaule de Pere Serafí i Jaume Fontanet) ja existent. Finalment, el document fa constar que *«és pactat que dits honorables jurats y obrers quant Déu vulla que estiguen avinguts ab mestre Joan Domènech, fuster de Gerona, de la fàbrica de la fusta de dit retaule, avisaran a dit mestre Baptista pintor que vingue y, aleshores, a bon compte li donaran trenta o quaranta lliures, segons la fermaça y seguretat que dit mestre Joan Baptista aleshores donarà en Lloret o en Barcelona ayxí per la segurança de dits tractes com per la rebuda de dita moneda que aleshores se li bestaurà. Item és pactat que, acabada tota la dita obra de pintar, se donarà los diners que (h)y haurà a la confraria, y per los restants se pendrà entre dites parts un cert termini a pagar, conforme la quantitat que restarà y aleshores sen consertaran»*.

Joan Bta. Toscano va prometre tenir enllestit el retaule per la Pasqua de Resurrecció pròxima, és a dir, al cap d'uns cinc mesos. I van firmar el document l'il·lustríssim donzell Pere d'Albertí i el venerable Bartomeu Daví, prevere de l'església de Lloret, i el notari Jaume-Felip Gibert. Aquesta informació ens permet saber que el pintor milanès ja vivia i exercia el seu mestratge a les nostres terres quatre anys abans del que fins ara se sabia a partir del treball de Josep Clara⁷, recollit, després, per Joan Bosch, a qui ens referirem en el seu moment.

Suposem, per tant, que Toscano passa a residir i treballar a Lloret. Deu ésser així perquè el 17 de març de 1596 ens sorprèn la localització del nom del pintor inserit com a testimoni del pagament de 24 lliures que el pagès lloretenc Pere Pla fa al terrassà Guillem Peixet i a la seva dona Gabriela, ambdós també originaris de França, perquè la Gabriela ha tingut cura de fer de dida i educadora de Pere Bartomeu Fàbregas, de Sils, nét de l'esmentat pagès Pere Pla, durant vint mesos, a raó d'un ducat per mes. Hi ha també, com a segon testimoni, el pagès Bernat Coll.⁸

Aquesta intervenció de Toscano es podria entendre en funció d'una possible relació de simpatia entre la gent vinguda de fora que, en aquell

⁷ Revista de Girona, núm. 105, 1983, pp. 295-296.

⁸ A.H.P.G. Manual notarial núm. 28.

moment, hi ha a Lloret. Toscano hauria sintonitzat amb la família Peixet, –aneu a saber si podien ser els qui l'hostatgessin en el moment de treballar aquí– que haurien vist en ell un possible home de confiança a l'hora de fer de testimoni del cobrament. O, posats a suposar, aneu a saber també si Toscano sentiria una especial voluntat d'ajuda envers la gent del país veí per raó d'haver-hi passat algun temps, de pas cap a Catalunya, un cop deixada la seva Itàlia. (En aquells moments, a Lloret, hi havia diverses famílies franceses. En el mateix llibre notarial trobem, sense buscar-ho explícitament, referències a un agricultor anomenat Guillem Bessa, a un serrador de nom Durandus Vellestcases, dels quals s'assegura la seva procedència *francígena*, etc.).

Consta que el 25 de juliol de 1596 Joan Bta. Toscano, que llavors ja es defineix com a habitant de Llanerres –on, més tard, va anar a pintar el retaule de l'església parroquial–, reconeix haver rebut del mercader de Lloret Marc Alemany 150 lliures pel que li devien de la pintura del retaule del Roser. Fa constar, però, que encara li deuen 150 lliures més. Tot fa pensar, doncs, que la pintura està enllestida. De tota manera, no queda gaire clar si realment va fer el retaule o, a més (o en comptes), va pintar vuit teles amb temes de la passió de Nostre Senyor Jesucrist, que són les que, d'ara endavant, seran tema de polèmica.

Sembla, en efecte, que Joan Bta. Toscano va tenir problemes per continuar cobrant i que la visura que havia d'autoritzar la liquidació del deute no es produïa. En un paper solt, sense data, inclòs dintre dels documents continguts a l'esmentat manual notarial núm. 28, –suposem, doncs, que del mateix any 1596– hi ha una nota en la qual Toscano s'adreça al mercader Pere Daví i al pagès Bernat Toll, obrers de l'església de Lloret, exigint que nomenin algú que valori la part que falta per pagar. Tot sembla indicar que els lloretencs proposen un expert que no és del gust del pintor milanès, perquè aquest els acusa de «*nomenar i elegir per vostra part persona la qual és enemiga mortal de dit Toscano com per dit Toscano ver és estat dit i declarat i no és ni seria raó que essent-hi enemich entretingués en fer judici de sos interessos...*» Toscano acaba protestant obertament contra la manera de fer dels obrers i demanant i requerint el pagament.

El 14 d'octubre de 1596, Joan Bta Toscano, que no veu cap moviment dels obrers per fer revisar l'obra –fer la visura– i acabar de pagar-li el que se li deu, fa una requisitòria seriosa amb acta notarial davant dels obrers de la parròquia. Es presenta, amb el notari Jaume Felip Gibert de testimoni (que, a la vegada,

—recordem-ho— era el rector) a casa del ferrer Sebastià Guinart, davant dels obrers d'aquell any Bernat Coll, pagès, i Antoni Llorens, també pagès, i Bernat Coll va respondre: «*Que ells no recusan ni han recusat de pagar lo degut salari de dita pintura, empero ells, dits obrers, no saben qui nomenar puig dit Toscano los ha donat per suspesar cinc pintors i que ells no saben de quin pintor llançar mà perquè en Gerona no li ha agradat a dit Toscano mossèn Mates, ni mossèn Rovira, i en Barcelona altres qui són mossèn Uguet, pare i fill, i mossèn Jaume Bassin, i que ells dits obrers ja havien fet venir un pintor i que a ell no li ha agradat lo que ha estimat i que estan promptes i en pagar lo que judicaran dos pintors posats per la justícia, requerint que la present requesta non sit donada còpia sense la present resposta...de qualibusdictus Toscano dixit que no sap que hajan après judicat i que no ha vist judicatura escrita...*» (Els testimonis d'aquesta acta notarial foren el sastre Onofre Pons i Bartomeu Fredera).

El document és important, perquè ens situa l'obra plenament dins de l'ambient pictòric de l'època de més relleu en esmentar els pintors Mates⁹,

⁹Vegeu en l'abans esmentat catàleg *De Flandes a Itàlia...* la biografia de Pere Mates, per Joaquim Garriga Riera, pp. 205-207, i de Joan Mates, per Joan Bosch i Ballbona, pp.202-202. Sintetitzant-ho, els Mates van ser una nissaga de pintors molt llarga que tingué com a personatge inicial i principal Pere Mates, originari de Sant Feliu de Guíxols, nascut cap a finals del segle XV i traslladat, després, a Girona, on el 1512 ja consta com a pintor. Estigué relacionat amb un altre pintor famós de l'època, Pere de Fontaines, amb qui col·laborà i de qui, en certa manera, continuà el taller. Signava amb el monograma MTAS i pintà obres a Roses (1520), la Seu de Girona (1522), Millars (1527), Sant Pere de Rodes (1532), Vilamarí (1545), Verges (1547), Sant Nicolau de Girona (1552), entre d'altres. Casat amb Anna Mir va tenir catorze fills, molts dels quals moriren prematurs. Quan va morir ell el 1558 va deixar, però, diversos fills que van seguir el seu ofici, entre ells Nicolau Mates (mort el 1570). També van seguir el camí de l'art dos néts, Joan Mates i Damià Mates. Nicolau Mates sembla que va ser un pintor relativament discret. Pintà els retaules de l'hospital de Sant Feliu de Guíxols, el de les parròquies de Santa Coloma de Farners i de Riudellots de la Selva, etc. El seu taller el va continuar Joan Mates, documentat per primera vegada el 1570, precisament quan es fa càrrec dels treballs que el seu pare, en morir, ha deixat pendents. Després, desplegant ja la seva personalitat, pinta una colla de retaules —a Sant Mateu de Vall-llobrega(1570), la Pera (1572), Calella (1580), al santuari dels Arcs, a Santa Pau, (1572), Sant Feliu de Guíxols (el retaule del Roser, 1574), Santa Eugènia de Vila-romà (1578)—. Aquest Joan Mates fou precisament el mestre de Damià Vicens, personatge vinculat a la vida artística del nostre investigat Joan Bta. Toscano, com veurem. Joan Mates va acabar traslladant-se a Barcelona, on pintà entre d'altres, el retaule de Sant Joan, dels fusters, de la catedral (1578) i potser començà el de Sant Feliu de Llobregat (1585). Va morir aquest mateix any i, per tant, no pot ser el mossèn Mates que trobem documentat i que rebutjava Toscano. Cronològicament, el rebutjat només pot ser el seu germà Damià, que, nascut el 1550, visqué fins cap al 1615.

Rovira¹⁰, Huguet, (pare i fill),¹¹ i Jaume Bassin (probable equivocació en comptes de Bassil)¹².

¹⁰ Gabriel Rovira, de qui es tenen notícies entre el 1572 i el 1610 (quan mor), era gendre del pintor Pere de la Rocha, artista originari d'Orleans, que va dominar el mercat gironí de les arts plàstiques, des de Girona i Olot, des de la mort de Pere Mates fins a 1581, aproximadament. Els primers passos professionals Rovira els donà, òbviament, a casa del seu sogre, a qui, segurament, succeí al front del taller. Des de 1572, Gabriel Rovira tenia ja capacitat de contractació personal i per això el trobem documentat pactant el retaule de Sant Jaume de Campdorà (conjunt d'alabastre que avui podem veure al Museu d'Art de Girona). El 1587 apareix en relació amb el pintat i daurat del retaule de Sant Pere de l'excol·legiata de Sant Feliu de Girona. Pel febrer de 1592 pinta el retaule de l'altar major de Sant Cristòfor les Fonts per 200 ll. Va mantenir una dura competència amb el pintor Joan Sanxes Galindo, a qui guanyà en el concurs per pintar la portalada del monument de Setmana Santa de l'església de Sant Feliu (acceptà fer-la per 100 ll., la meitat de preu que demanava l'altre). Féu altres feines diverses. A partir de 1595 tingué una notable projecció a Barcelona i rodalies. Participà en el concurs per fer el retaule de Llaveneres (un dels encàrrecs més ben dotats del moment). El seu treball fou rebutjat. Tot i això, el 28 de maig de 1597, els confreres del Roser li van contractar el seu retaule, amb els set goigs de la Mare de Déu, que encara es pot contemplar a l'església de la parròquia. Quan Toscano va contractar el retaule de l'altar major de la mateixa parròquia de Llaveneres, el llistó que li van exigir és que havia d'igualar la qualitat del retaule del Roser de Gabriel Rovira. El 1600 la confraria de Sant Narcís de Girona encarregà a Rovira de daurar el seu retaule per 600 lliures. El 1602 s'efectua la visura corresponent. Rovira escollí com a home de confiança el pintor Rafael Andreu mentre que els confreres van escollir justament el competidor Sanxes Galindo. De totes maneres, ambdós compromissaris ho van trobar bé, tot i que van recomanar algun retoc. El març de 1602 li encarreguen la policromia del retaule de Sant Pere de Galligants (55 lliures). També va fer el retaule del Roser de Sant Hilari i va treballar a Vilabertran (1601), Sant Quintí de Mediona (1603), el Pont Major (1605) i el retaule i la clau de volta de la capella de Sant Narcís de Sant Mateu de Canet de Verges. Consta que el 1610 ja havia mort. (*De Flandes a Itàlia...* Biografia de Gabriel Rovira a càrrec de Joan Bosch Ballbona pp.222-224).

¹¹ Pel que fa a la referència als pintors barcelonins Huguet, pare i fill, evidentment encaixa de manera perfecta amb els artistes de nom Jaume que van viure en la segona meitat del segle XVI i dins la primera dècada del segle XVII. Jaume Huguet I era natural de Vilafranca del Penedès i havia fet l'aprenentatge artístic a Barcelona, precisament al taller de Pere Serafi, pintor que, com recordarem, pintà el retaule de Sant Romà de Lloret (1542). El 1569, Jaume Huguet va contractar el retaule del Roser de l'església de Sant Jaume de les Oliveres (Anoia) i, posteriorment, altres a la mateixa parròquia i, a partir de 1571, diverses obres per a la seva vila nadiua. Més tard, el retaule del Roser de Santa Maria de Badalona (1581), el de Sant Feliu de Llobregat (1582), i el 1585 el monument de Setmana Santa de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona. En aquest moment, comença a tenir el seu fill homònim al costat (la nissaga té tres fills pintors més: Macià, mort el 1615, Antoni i Joan). Del taller dels Huguet, pare i fill, surten els retaules de Sant Jaume de Viladriver (1595) i de Santa Eulàlia de l'Hospitalet (1604), i potser algun del bisbat de Girona, entre d'altres, i a partir de 1602 és el Jaume Huguet II qui realment porta la batuta i el trobem documentat contractant el retaule d'Olesa de Montserrat (1602), de Sant Iscle de les Feixes (també el 1602), el de l'Anunciació, destinat a un lloc de la ciutat de Girona (1603), etc. Jaume Huguet II assolí una notable posició econòmica que li va permetre, entre altres coses,

No sabem de manera explícita, ja que, com comprovarà el lector, només s'esmenta el cognom, a quin mossèn Mates fa referència el document. Tot fa pensar que podria referir-se a Damià Mates (1550-1615).

Tot i aquests estira-i-arronses i les tensions existents, el seny es devia imposar i, al final, vindria l'acord per la visura de les pintures. En efecte, en un dels manuals notariais de l'època del rector Jaume Felip Gibert, vam localitzar un full curiosament solt i plegat, amb data del 22 de novembre de 1596, que s'hi refereix (vegeu Apèndix IV).

Toscano, de totes maneres, assegurava en el document que, en aquells moments, era habitant de Barcelona. Ell, d'una part, i de l'altra, el mercader Pere Daví i el pagès Bernat Coll, aquell any obrers de l'església de Lloret, de consens i voluntat de Pere Gibernau i Bernat Surís, jurats i síndics de la vila, es comprometen una part a l'altra i elegeixen per àrbitres i jutges de l'obra de pintura feta per dit Toscano per vuit draps contenint 8 històries de la passió de Nostre Senyor, per part del dit Toscano el reverend germà Damià Vicens, de l'orde dels jerònims, i per part dels dits obrers i jurats el Rvd. Jerònim Fàbregas, rector de Salitja, conforme ja els és atribuïda potestat en judici. Les dues parts prometen estar en tot el que aquests jutges diguin. Són

aspirar a instal·lar un retaule decorat amb les seves pròpies armes i els patrons familiars – Sant Jaume i Santa Dorotea (nom de la segona esposa) – a la capella de Sant Domènec del convent barceloní de Santa Caterina dels pares predicadors, on, a més, va ser autoritzat a tenir la sepultura. A canvi de tot això, hi féu diverses fundacions de misses. Desavinences posteriors, però, van fer que el retaule anés a parar al convent de Sant Francesc de Paula de Barcelona. És sorprenent que Jaume Huguet, pare, va morir a final de 1606 i el fill, el maig de 1607, després que aquest darrer hagués contractat encara uns retaules per a les esglésies de Santa Agnès de Malenyans i Sant Mus de Cànoves. Fou enterrat a la tomba dels confreres del Roser del convent de Santa Caterina de Barcelona. (Vegeu *De Flandes a Itàlia...* biografia dels Huguet per Joan Bosch Ballbona, pp.199-201).

¹² No hem trobat cap informació clara sobre Jaume Bassin. Intuïm que hi pot haver algunes confusions sobre aquest pintor, ja que trobem referències a un Joan Bassi, per exemple, i a un Jaume Bassil, etc. que poden ésser de la mateixa nissaga o coincidir, en algun cas, en el personatge que figura en el document de Toscano. Tinguem en compte, per exemple, que Pere Serafi, en algun document, apareix com a Pere Serafin; per tant, la mateixa variació es podria haver aplicat, en algun cas, a Bassi, i fer-ne Bassin. Joan Bassi el trobem col·laborant amb Joan Baptista Palma el 1611 en el retaule de l'altar major de l'església de Sant Pere de Terrassa. Mentre que el nom del pintor barceloní Jaume Bassil apareix de retruc quan el 1600 els jurats de Sant Quintí de Mediona decideixen encarregar al pintor de Vilafranca Antoni Rovira la policromia del seu petit retaule del Roser. Explícitament s'explica que, primer, van veure moltes obres d'altres pintors de Barcelona, com ara els Huguet, pare i fill, i Jaume Bassil.

testimonis de l'acte els venerables Bartomeu Daví i Quirze Ros, preveres, de Lloret, i el propi rector i notari.

Analitzant bé el document i els noms que hi sortien hom descobreix alguna figura de l'època prou important, per exemple el pèrit que proposa Joan Bta. Toscano, el frare Damià Vicens. Qui era aquest religiós? Era un pintor que havia nascut a Sant Feliu de Guíxols el 1551, que s'havia format al taller dels pintors Mates, que acabà fent companyia a un dels fills –Joan– i que, posteriorment, quan aquest va morir, es féu religiós i ingressà al monestir de Sant Jeroni de la Murtra, fet que lliga perfectament amb l'aclariment que llegim en el document esmentat, que el qualifica de membre de l'orde dels jerònims¹³.

A Damià Vicens no era la primera vegada que l'embarcaven a fer de jurat davant d'una obra artística quan el 1596 Joan Bta. Toscano el fa constar en el document. El 1595, un any abans, ja havia assessorat els obrers i la universitat de Llanerques sobre com calia fer el judici tècnic de la pintura del

¹³ Damià Vicens era un artista pintor que, en aquells moments, estava en plena maduresa. Tenia 45 anys. Havia nascut (Vegeu Sergi Planas a «De Flandes a Itàlia...» Biogr. 22) a Sant Feliu de Guíxols el setembre de 1551 i era el tercer d'un total de cinc fills d'una família marinera encapçalada per Miquel Vicens i la seva esposa Elisabet. Tot sembla indicar que, de jove i d'acord amb la seva vocació, devia entrar d'aprenent al taller dels Mates (primer dirigit per Nicolau Mates, mort el 1570, i després per Joan Mates), que llavors existia a Sant Feliu i que estava ocupat en la construcció del retaule de l'hospital de la vila, contractat el 1569, pel procurador de l'hospital Joan Vicens, justament oncle del futur pintor Damià. Damià Vicens continuà treballant en aquest taller associat a Joan Mates per portar a terme altres encàrrecs, fins i tot alguns de fora de Sant Feliu, a Calella i a la seu de Barcelona. Es pot assegurar que, a partir de 1580, ja havia adquirit una personalitat artística pròpia. Joan Mates morí el 1585. Un temps abans, però, ja devia deixar el taller i llavors, l'estiu de 1584, es produeix un fet excepcional: Damià Vicens i Narcís Vergés, cunyat de Mates, són tocats per una sobtada vocació que els porta cap al claustre –qui sap si, incubada de temps, a través dels temes religiosos tractats en les pintures– i ingressen al monestir de Sant Jeroni de la Murtra, a escassa distància de Badalona. Damià Vicens va passar-hi un any com a novici i el 8 de setembre de 1585, el dia de la Mare de Déu, prengué definitivament els hàbits. Cal suposar que la decisió no fou fruit de cap contratemps ni de cap desengany, perquè Damià continuà formant-se i sis anys més tard, el 1591, fou ordenat sacerdot. La seva carrera sacerdotal no impedí, però, l'artística i, amb la influència dels jerònims, que li va obrir encara més portes, Damià Vicens va anar desplegant la seva vena artística que, es traduí, gairebé sempre, en l'embelliment de les estances i dependències del monestir de Sant Jeroni, a còpia de quadres i retaules –el de l'altar major li suposà vuit anys de treball– i algun encàrrec de l'exterior, degudament autoritzat pels superiors del cenobi (entre 1592-95 pintà retaules per a Barcelona, Sant Marí de Tous, etc.)

també pintor italià Cèsar Corona, que era un dels candidats a pintar el retaule de l'església de Sant Andreu de Llanerres. Tal vegada és a partir d'aquí que s'havien relacionat Vicens i Toscano, atès que, de retruc, aquest segon fou el qui resultà beneficiat per ser ell l'executor del retaule de Llanerres que havia tingut un llarg procés d'adjudicació¹⁴.

Del clergue Jeroni Fàbregues, rector de Salitja, en qui els obrers i jurats lloretencs confien el dictamen, no en sabem, en canvi, gaire res. En tot cas, tal vegada tenia l'experiència d'haver encarregat, vist o viscut l'elaboració d'algun o alguns retaules.

Cal suposar que Damià Vicens i Mn. Jeroni Fàbregas, els dos perits elegits per Toscano i pels obrers, devien trobar finalment l'obra correcta o bé susceptible de petites modificacions, de manera que, al més aviat

¹⁴ En el resum que, sobre la realització del retaule de Sant Andreu de Llanerres, Joan Bosch i Ballbona fa en el catàleg del Md'A «De Flandes a Itàlia. El canvi de model de la pintura italiana del segle XVI: el bisbat de Girona», s'explica el següent (que traslladem aquí, abreujat): Els obrers de Llanerres van fer construir un retaule per a l'església parroquial que, pel que fa a la fusta, talla i imatgeria, quedà enllestit entre 1583 i 1594. A final d'aquest darrer any, el visitador episcopal els va esperar per què aviat tinguessin acabada la part pictòrica. Resultà, però, que, tal vegada amb un excés de zel i amb les ganes d'obtenir realment una obra mestra, els obrers van convocar una mena de concurs que consistia a pintar una taula amb la història del martiri de Sant Andreu. El pintor que ho fes més bé seria el qui obtindria el contracte per a pintar tot el retaule. Es van presentar a la prova el gironí Gabriel Rovira, el romà resident a Barcelona Cèsar Corona i el matoroní Antoni Toreno. El jurat, constituït pels mestres Ramon Puig, Gabriel Robuster i Jacomo Filippo Papiano, milanès aquest darrer, es va mostrar favorable al matoroní però amb un resultat ajustat: 2 a 1. Cèsar Corona —que era el receptor del vot solt— no s'ho va agafar bé, va considerar que hi havia hagut una inclinació localista en afavorir el veí de Mataró i va iniciar un plet davant la cúria diocesana. Com que el 1598 va morir Antoni Toreno, la cosa encara va pujar més de to, ja que Corona es va creure amb tots els drets per a tirar endavant l'obra d'ell. Tot això va fer que l'obra s'endarrerís almenys uns vuit anys, fins que els obrers de Llanerres, molestos amb Corona, van optar per encarregar a Joan Bta. Toscano, l'agost de 1603, la confecció del retaule. A Toscano li exigien que deixés el llistó molt alt i li comparaven els resultats que havia d'assolir amb obres consolidades com ara el retaule de l'altar major de Montserrat o el del Roser, de Gabriel Rovira, de la mateixa església de Llanerres. També li avançaven que hauria de fer el daurat del pedestal conforme la traça que li donaria Fra Damià, del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Es tracta, és clar, de Damià Vicens, a qui Toscano ja coneixia almenys des de 1596, quan li demana que intervingui en la visura de les seves pintures de Lloret (petició que revela que, segurament, es tenien franquesa de temps abans). Sorpren que, donada la proximitat del monestir de la Murtra i el coneixement que tenien de l'obra de Damià Vicens, els obrers de Llanerres no s'inclinessin per encarregar al frare la confecció del retaule. Qui sap si hi tingueren algun contacte i fou precisament aquest qui, amic de Toscano, derivà l'encàrrec cap al milanès.

possible, es pogués passar al pagament que Toscano esperava. No és que fos immediata, la cosa, però queda documentat que el novembre de 1599 Toscano rep un altre pagament del qual, en nom dels obrers del Roser, se'n fan càrrec els marmessors del testament d'una feligresa lloretenca, en funció de la compra d'un censal amb l'aplicació dels diners de la deixa.

Uns dies després, el 26 de desembre de 1599, Joan Bta. Toscano rep, a compte, cent lliures (amb dos pagaments de 90 i 10 respectivament) dels obrers del Roser.

Aquest any, però, com va descobrir Josep Clara¹⁵, Joan Bta. Toscano ja vivia i tenia el taller a Girona a casa del canonge Baldiri Galí i acabava de signar, pel març de 1599, els capítols del contracte per pintar, en el decurs d'un any, un altre retaule del Roser, aquesta vegada de l'església parroquial de Sant Feliu de Cartellà. Per aquest retaule (avui desaparegut) li havien de pagar 150 lliures, repartides en tres pagues iguals, la primera pràcticament en començar la feina, la segona a la meitat del treball i la tercera a l'acabament del retaule. Ressaltem aquestes condicions perquè devien ser les habituals en aquests casos –les hem trobat, també, en els nostres documents i, per tant, justifiquen i fan entendre millor el fraccionament dels pagaments portats a terme a Lloret, fins i tot si no hi haguessin hagut altres complicacions.

Segons la biografia de Bosch abans esmentada, l'any 1600 és documentada una estada de Toscano a Figueres, el dia 11 d'abril, tal vegada per anar a mirar algun possible encàrrec.

I no seria, finalment, fins al 25 de juliol de 1601¹⁶ quan Toscano, ja habitant de Llanerres, reconeix haver rebut de Marc Alemany les altres 150 lliures que li devien els obrers del Roser, segons constava en albarà. El vicari de la parròquia en aquell moment era el prevere Ponç Berga.

Tot i el malestar que això devia proporcionar a l'artista d'origen italià, l'amistat amb els lloretencs no devia quedar trencada ni de bon tros perquè, amb posterioritat, al cap d'uns anys se li va fer un altre encàrrec. Val a dir, però, que tant el retaule del qual hem parlat, com el tabernacle que, més tard, li van encarregar, tal com ara veurem, no han arribat als nostres dies.

¹⁵ Veure l'anterior nota núm. 7.

¹⁶ Manual notarial de Lloret núm. 30.

Mentrestant, la continuació de la vida artística de Joan Bta. Toscano és, pel que se sap, més o menys com segueix, segons el seu biògraf esmentat.

Entre el 1602 i el 1603 pinta un altre retaule del Roser (desaparegut també actualment) per a Sant Benet de Canet de Mar, que alguns consideren la primera feina des que ja era a Barcelona.

El 1603, durant el mes d'agost, contracta el retaule major de Sant Andreu de Llanerxes i en el document es reconeix «ciudadà de Barcelona, però ara habitant en la vila de Canet del Maresme».

El 1606 s'encarrega del retaule de Sant Quintí de Mediona (també perdut, així com els llibres de la parròquia que en podrien donar aclariments), fabricat al seu moment per l'escultor Joan Lluell per 800 lliures, des de 1588, i posteriorment (1595) amb la incorporació d'escultures obrades per Agustí Pujol, fins arribar a la intervenció pictòrica de Joan Bta. Toscano per 1.400 lliures.

Se sap que l'any 1612 havia estat nomenat cònsul del Col·legi de Pintors de la Ciutat de Barcelona¹⁷, cosa que demostra la seva total integració en els ambients artístics de la ciutat, on encara residia almenys el 1617.

I vet aquí, d'acord amb el que hem anunciat uns paràgrafs més amunt, que, estant encara considerat ciutadà de Barcelona, –si bé residint a Canet– torna a entrar en contacte amb gent de la parròquia de Lloret que li ofereix la possibilitat de pintar aquesta vegada el tabernacle de Sant Pere de l'església parroquial (vegeu Apèndix V). Es tracta de l'any 1615. En efecte, els administradors de la confraria de Sant Pere de la parròquia, Antic Parés, Antoni Miros i Marc Ros, pescadors, i el criat de Joan Bta. Toscano –que resideix a Canet del Maresme–, Francesc Oliver, en nom del mestre, convenen que els administradors lloretencs portaran el tabernacle a llurs costes a Canet perquè Joan Bta. Toscano el pugui pintar, i després l'aniran a recollir amb barca. Toscano es compromet a repassar el que es pugui fer malbé durant el viatge, exceptuant els riscos de mullar-se amb aigua de mar, i entregar el tabernacle per la Pasqua de Resurrecció, (és a dir, uns sis mesos després de l'acord). El preu s'estipula en 50 lliures barceloneses amb dos pagaments iguals, un el dia de Carnestoltes, i l'altre el dia de Sant Pere del mes de juny

¹⁷ Gudiol i Cunill, Josep: «El Col·legi de Pintors de Barcelona a l'època del Renaixement», *Estudis Universitaris Catalans*, 2, 1908, p. 214.

vinent. Els administradors de la confraria lloretenca de Sant Pere hauran de portar les 50 lliures a Barcelona a les mans de monsenyor Joan Noves Batifuller, apoderat del pintor Toscano (que, curiosament, en el document figura com *architectoris*). Suposem que aquest encàrrec es devia portar a terme –és una altra de les peces que no ha arribat als nostres dies– tot i que no hem trobat cap època que ho demostrï. És evident que el tabernacle era una cosa totalment deslligada de la pintura del retaule de Sant Pere que els obrers de la confraria van acabar encarregant al pintor Joan Jovenós, trentacinc anys després. Primer, però, calia disposar de l'estructura del retaule, la qual va ser encarregada, una vegada més, a un fuster resident a Girona, tot i que era d'ascendència blanenca. En efecte, a l'església parroquial de Lloret, primer concebuda en forma de nau única, amb un presbiteri poligonal, es van anar obrint capelles laterals a mesura que les diverses confraries van anar adquirint poder i possibilitats. En data de 19 de setembre de 1644¹⁸, els obrers Antoni Fàbregas, Pere Sorís i Narcís Puig, i el rector de la parròquia Mn. Joan Llorens, d'acord amb el consell de la vila representat pels jurats Joan Gibernau, Francesc Hermitas i Joan Fullà, van encarregar a Batista Illas, de Blanes, en aquells moments resident a Girona, el retaule de Sant Pere, que tampoc es conserva actualment.

(Vegeu Apèndix VI). Abans que res, fa gràcia constatar que els comitents demanen que sant Pere sigui representat com a apòstol i no com a pontífex, formant part de les quatre figures «de bulto» que encarreguen –l'alçària de les quals manen que sigui com la de les figures de la capella de la Concepció– que són les de Sant Pere al mig, la de Sant Joan Baptista a mà dreta, la de Sant Andreu apòstol a mà esquerra i, a dalt, a sobre de Sant Pere, el màrtir Sant Llorenç. El preu del retaule es fixa en dues-centes setanta lliures, de les quals n'hi donen 120 al moment de signar el contracte, i li prometen les altres repartides en dues pagues: una meitat al cap d'un any i la resta quan l'obra sigui acabada, judicada i acceptada. En aquell temps, les comunicacions per l'interior –el famós camí ral i les derivacions adjacents– eren complicades i als gironins els semblava més fàcil portar les mercaderies al port de Sant Feliu i enviar-les al destinatari des d'allà. De fet, Sant Feliu de Guíxols sempre s'havia considerat la sortida natural de Girona al mar i,

¹⁸ A.H.P.G. Notaria de Lloret núm. 44 fol. 143 v-146.

fins i tot, des dels temps de Pere III, la vila baixempordanesa era considerada *carrer de Girona*, situació que volia dir que una població havia passat a formar part d'una altra de reial, amb el dret de carreratge, de manera que n'adquiria el veïnatge i el dret dels seus privilegis. Girona i Sant Feliu estaven, doncs, estretament unides. Així, doncs, el retaule, desmuntat, es va portar en barca al port ganxó i d'allà va anar a la platja de Lloret. Per una nota al marge del document se sap que el retaule fou muntat, finalment, el 16 de juny de 1648. Dos anys¹⁹ després fou quan es donà a pintar i daurar al pintor barceloní Joan Jovenós, per 800 lliures barceloneses, a pagar amb diversos lliuraments a base d'una primera paga de 200 lliures i, després, diverses de 50 lliures cada any per Nadal a partir de 1652. (Vegeu Apèndix VII). Sembla, però, que no ho va poder fer perquè va morir de contagi de còlera l'any 1650 i els obrers lloretencs van haver de firmar una altra concòrdia amb el pintor i daurador barceloní Miquel Valls, que en aquells moments vivia justament a Sant Feliu de Guíxols (Vegeu Apèndix VIII). A Mn. Miquel Valls li van prometre 1.085 lliures pel retaule²⁰, 150 de les quals va haver de recuperar dels hereus de Mn. Joan Jovenós (en diners o en espècies, si és que ja havia comprat l'or), que ja havia cobrat dels administradors lloretencs, i la resta la va anar cobrant periòdicament.

També li van facilitar una casa per viure mentre durés el treball.

Pel que fa al retaule de Joan Baptista Toscano, 108 anys després de la seva construcció ja devia caure en desgràcia –estava vist que no arribaria de cap manera als nostres dies– i no devia ser del gust de l'època, perquè consta que, el 3 de març de 1704, s'encarregà un retaule²¹ «*novament fahedor*» per a la capella de Ntra. Sra. del Roser a l'escultor Joan Vila de Mataró, que es comprometé a fer-lo de fusta d'àlber, amb columnes i altres ornaments. (Vegeu Apèndix IX). Possiblement era ja un retaule barroc. L'havia d'enllestir pel primer diumenge de 1705 i havien de tenir un protagonisme especial les imatges de la Mare de Déu del Roser, Sant Domènec i Santa Caterina de Siena. El preu del retaule era de 550 lliures pagadores amb tres iguals pagaments: 183 lliures 6 sous i 8 diners al comptat i 180 en una segona paga el primer diumenge del mes d'octubre de 1704 i les restants 183 lliures, 6

¹⁹ A.H.P.G. Notaria de Lloret núm. 47 fol. 313 v a 315 v.

²⁰ A.H.P.G. Notaria de Lloret núm. 45 fol. 145 v a 148 v.

²¹ A.H.P.G. Notaria de Lloret. Manual núm. 75.

sous i 8 diners quan s'assentaria definitivament el retaule a la capella del Roser el primer diumenge d'octubre de 1705. L'època de la primera paga està firmada el mateix 3 de març de 1704 pel mariner Baptista Domènech i per l'escrivà Teobald Roca, com a testimonis.

Hem repassat, doncs, una colla de treballs de caire artístic en els quals van intervenir artistes o artesans –la frontera entre una cosa i l'altra es fa difícil de discernir–, efectuats a Lloret de Mar per mestres fusters –dobllats d'escultor, evidentment– residents a Girona o per algun pintor –el cas de Toscano– que hi residí i estigué vinculat en algun moment a la ciutat. No són pas els únics casos en la vida artística de Lloret. El coneixement que la clerecia local devia tenir dels artesans gironins devia pesar força, en tots els temps. També el santuari de Santa Cristina, es va enriquir amb treballs d'artesans gironins, en aquest cas en el segle XIX. Molts d'ells, però, ara ja no residien a la ciutat de l'Onyar, sinó que s'havien traslladat a la vila marinera atrets per les possibilitats de treball que oferien les drassanes, amb la construcció de vaixells, i simultanejaven fer els altars –quan trobaven l'ocasió– amb esculpir mascarons de proa o fer el fustatge interior dels bastiments. El fuster Albert Caragol, que era fill de Girona, però dels que ja vivien a Lloret de manera permanent, l'any 1824 féu una reforma de l'altar del cambril de Santa Cristina que anteriorment havia construït el ganxó Josep Cabarrocas. El daurador de l'altar fou Miquel Metge, que cobrà 125 lliures. Els Metge eren originaris de Girona, però van acabar instal·lats definitivament a Lloret. I encara podem parlar de l'escultor gironí Josep Vernoya, el qual s'encarregà del reliquiari que havia de guardar el presumpte crani de Santa Cristina a l'esmentat cambril i va construir una esvelta urna de vidre. Però tots aquests darrers detalls ja estan força documentats²² i, per tant, només ho afegim amb caràcter anecdòtic per tal de reafirmar la continuada relació amb Girona per motius artístics. La part novedosa, però, és tota la que hem anat ressenyant anteriorment referida als retaules de l'església parroquial.

²² Vegeu el *Llibre de Santa Cristina* de Josep M. Pons i Guri, 1977, Cap. V.

APÈNDIX I

Acord de construcció del retaule del Roser, en el manual notarial de Lloret núm. 25 (A.H.P.G.).

«Per rahó y ocasió de la fabrica fahedora en lo retaule de nostre senyora de Roser fundat y instituit en la Iglesia Parroquial de Lloret, bisbat de Girona, per i entre les parts devall scrites és stada feta i fermada, pactada i jurada la concòrdia, capitulació i avinentia següent.

E primerament los honorables mossèn Miquel Pagès, prevere e rector de la ysglésia parroquial de Lloret, lo honorable en Joan Passapera, pescador, Pere Guinart, fuster, obrers lo any present de la Confraria de Nostra. Sra. del Roser, instituïda en la dita yglésia parroquial de Lloret, (h)agut entre ells y los honorables en Pere Maig, mariner, Gaspar Garriga, lo any present ensemps ab lo honorable en Pere Crexell, pagès, de aquest acte absent, vot i parer dels honorables en Pere Sorís, pescador, Joan Bernich, mariner, Miquel Dural, mariner, Antoni Pessaper, pescador, Antoni Pessaper, mariner, menor de dies, i de molts altres de dita vila en la yglésia de Lloret per al negoci devall scrit ajustats, (h)aguda entre ells la deguda consideració y que per a semblant negoci se requer y atenent que

lo altar de dita capella del Roser està molt deshonrat per no haver-hi retaula algun y, per tant, han fets y concordats los pactes següents entre ells de una part y lo honorable mestre Joan Domènech, fuster de Gerona, de part altra.

Primerament, considerant los dits jurats y obrers lo quant està mal ornat dit altar sens retaula, donan a fer lo dit retaula al dit mestre Joan Domènech, lo qual retaula ha de tenir de alçada vint y un palm y de amplària catorse, conforme la trassa del dit retaula per dit Domènech donada.

E més és pactat entre dites parts que lo dit Domènech sia tingut y obligat en fer dit retaula ab les mollures y entretalles conforme està ab la dita trassa accepte [excepte] que los penjants del costat de la pastera de Nostra Senyora han de esser de talla conforme està designat al destràs de dita mostra. E los mitjans de las històries també (h)an de estar conforme estan trassats al destràs de dita mostra.

E més és pactat entre ditas parts que lo dit mestre Domènech haja de fer una figura de bulto de Nostra Senyora de alçada de sis palms i mig de fusta de ciprés y tot lo restant del dit retaula haia de esser de fusta de abra blanch bona.

Y també sia tingut y obligat en fer al cap damunt un dios padre de bulto amb sos ornaments necessaris conforme la trassa.

E més és pactat y concordat que acabada que sia de fer dita obra y aquella posada, se haia de judicar per personas expertas en dits negocis e que si dit retaula no estarà conforme se deurà que lo dit Domènech sia tingut y obligat en cobrar aquell restituïts los diners y ajustar estos de aquell.

E més és pactat entre dites parts que lo dit retaula se haia de aportar y posar en dita vila a despeses del dit Domènech de assí y per tot lo mes de juny més proper vinent.

E considerant los dits jurats y obrers que lo qui treballa és digne de paga de sos treballs, donan y donar prometen al dit mestre Joan Domènech, fuster, les pagues devall scrites per remuneració de sos treballs y salaris coranta y vuit lliures moneda barcelonesa

en lo modo següent, ço és, que ara de present donen al dit Joan Domènech quinze lliures y lo dia (que) dit

retaula serà posat y judicat y...[part tatxada i estripada on devia dir més o menys «serà trobat»] estar bé y esser ben acabat conforme la trassa, altres quinze lliures y les restants del dia après vinent a un any a més «repartides» [la paraula és una altra que no s'acaba d'entendre] en manera que una paga no se puga ajustar ni apoderar ab altra ans expressament de una paga a altra haja sempre un any, prometent aquelles en dit nom de obrer pagar sots obligació dels béns de la dita Confraria de totes les renunciacions necessàries i amb jurament.

E lo dit mestre Joan Domènech assí present acceptant lo càrrech de fer dit retaula com dalt està dit ab los pactes y modos demunt dits, convé y en bona fe promet a dits honorables obrers y consols en dit nom que ell per tot lo mes de juny més prop vinent farà y acabarà la dita obra en lo modo demunt dit, lo que si no feria vol dit Domènech que los dits obrers pagan per fer a despeses sues pròpies dit retaula conforme a la trassa [possiblement diu trassa, està il·legible] y assó promet fer sens danys ni despeses dels dits honorables obrers y jurats a pena de ters, sens dilació alguna, ab salari de procurador sinch sous, per cada dia ultra les despeses, etc. y de les quals, etc. [el notari posa etc. en els llocs on apliquen, en passar-ho en net, fórmules de consuetud] . Y per aquestes

coses atendre e complir ne obligue sa persona y béns mobles he immobles ab totes les obligacions, renunciacions e submissions necessàries e acostumades e ab jurament e ab constitució de procuradors dels escrivans y nuncis de les cors que aprrà a dits honorables obrers y jurats per a registrar la obligació de la persona y la excomunicació.

Et firmen dicti Michaelis Pages, Joannes Passapera, piscator, operariorum dictae villae sunt honorabilis Petrus Maig, piscator, et Petrus Soris.

Et firmen dicti Guinart, quibus die 7 julii 1576 sunt Bernardus Guinart, presbiter, et Bernardus Pagès.

Item facio apocham modo quo ut supra de dictis quindecim libris modo q. ut. supra. Et juro et firmo apocham y modo q. u. supra. "

APÈNDIX II

Llicència per constituir la confraria del Roser (Arxiu Diocesà de Girona. Sèrie Lletres, U-213, f 50 v-51.) Document expedit pel vicari general, en nom del bisbe Jaume Cassador (1583-1597), el nom del qual no figura en el document perquè l'escrivà hi posa un «etc.» per fer-ne via.

«Licentia erigendi confraternitatem.

Nos, Petrus Tarroija, rector ecclesiae de Arenys, vicarius admodum Illustrius et Reverendissimi etc., dilectis in Christo devotissimis christifidelibus oppidi de Loreto, diocesis gerundensis, Salutem in Domino. Honestis petitionibus supplicum gratum nos decet prebere assensum et eis maxime qui ad Dei laudem divinique cultus augmentum coram nobis propositum fuit quod nuper per R. Magistrum generalem totius ordinis Predicatorum vobis confraternitatem psaltirii seu Rosarii sub invocatione beatae Mariae de Rosario in ecclesia

parrochiali vestra habendi, instituendi et fundandi media tamen predicatione alicuius patris dicti ordinis per suum superiorem destinandi auctoritate apostolica cum suis litteris sub datis Romae in conventu Sanctae Mariae supra Minervam die octava mensis februaryi anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo, accedente tamen consensu loci ordinarii

licentia et facultas concessa fuit. Et quod nunc vos devotionis fervore accensi juxta huiusmodi concessionem dictam confraternitatem in dicta ecclesia de Loreto habere, instituere et fundare cupitis quod nisi accedente consensu loci ordinarii vobis non licet. Quare nobis humiliter supplicari fecistis ut huiusmodi consensum prestare et licentiam predictam per agendi vobis concedere dignemur. Nos, attendentes fidelium devotiones non restringendas sed ampliandas et excitandas esse, huiusmodi supplicationibus inclinati vobis ut dictam confraternitatem juxta seriem, tenorem et continentiam supracalendarum litterarum dicti R. Magistri generalis habere, instituere et fundare possitis et valeatis auctoritate ordinaria qua fungimur in hac parte licentiam concedimus et impertimur per presentes. In quorum fidem presentes fieri et per notarium infrascriptum subscribi sigillique episcopalis scribaniae quo in talibus utimur iussimus et fecimus appensione muniri. Datum Gerundae die XXIII maii MDLXXXI.»

Traducció:

«Llicència per erigir una confraria.

Nos, Pere Tarroija, rector de l'església d'Arenys, vicari del molt il·lustre i reverendíssim etc., als dilectes devotíssims fidels en Crist de la vila de Lloret, de la diòcesi de Girona, salut en el Senyor! Em plau de donar assentiment a les nobles peticions dels suplicants, sobretot a aquelles que es coneix que s'orienten a lloança de Déu i cap a la devoció dels cristians i l'augment del culte diví, que, per les lletres de l'autoritat apostòlica donades a Roma, en el convent de Santa Maria sobre Minerva el dia 8 de febrer de l'any de la nativitat del Senyor de 1590, poguéssiu tenir, instituir i fundar la confraria del Psaltiri o del rosari, sota la invocació de la beata Maria del Roser, en la vostra església parroquial, després de la predicació d'algun pare de la referida orde, enviat pel seu superior.

I que ara, vosaltres, encesos del fervor de la devoció d'acord amb la referida concessió, desitgeu tenir, instituir i fundar la dita confraria en la dita església parroquial de Lloret, cosa que no us seria lícita sense el consentiment de l'ordinari del lloc.

Per això, heu fet suplicar humilment de part vostra davant nostre que ens dignem concedir-vos aquest consentiment i la predita llicència. Nos, atenant que les devocions dels fidels no han de ser restringides sinó ampliades i estimulades, inclinats per aquestes súpliques us concedim que pogueu tenir, instituir i fundar la dita confraria d'acord amb el text, tenor i contingut de les referides lletres del Mestre General.

I en fe d'això hem manat redactar les presents lletres i que les signés l'infrascrit notari i que s'hi pengés el segell de l'escrivania episcopal que utilitzem en semblants documents.

Donat a Girona, el dia 24 de maig de 1591.»

APÈNDIX III

Concòrdia entre el pintor Joan Bta. Toscano i els obrers, jurats i lloretencs notables.

«Die 26 novembris 1595 intus ecclesiam parrochiam villae de Loreto, etc. En nom de Nostra Senyora etc. Per rahó y ocasió de la pintura faedora en lo retaule de Nostra Senyora del Roser, fundat i instituït en la Iglesia parrochial de Sant Romà de Lloret, bisbat de Gerona, per y entre les parts devall scrites és estada feta y fermada, pactada y jurada la concòrdia capitulació y avinència següent: Primerament, los honorables Antoni Baell, traginer, ab Jaume Aldrich, farrer de dit acte absent, obrers l'any present de la confraria de Nostra Senyora del Roser instituïda en la dita iglésia parrochial de Lloret, (h)agut entre ells y los honorables en Joan Passapera, pescador, y Pere Sala, pagès, y Sebastià Guinart, ferrer, l'any present jurats de la vila de Lloret, vot y parer ab consentiment y aprobació dels honorables en Bernat Gros, mariner, Gaspar Maig, mercader, Barthomeu Gibernau, mariner, March Alemany, mercader, Bernat Maig, boter, Aloy Campdera, mariner, Pere Daví, mercader, Migd Bendrich, mariner, Pere Pla, pagès, Joan Bernich, mariner, Pere Passapera, mariner, Joan Guinart, pagès y Antoni Gibernau, mariner, y de molts altres de dita vila en dita iglésia de Lloret presents y per lo negoci devall scrit ajustats, tots confreres de dita confraria (h)aguda entre ells la deguda consideració que per a semblant negoci se requer y attenent que lo altar de dita capella del Roser està molt indecent y desafavorit per no esser pintat, per tant (h)an fets y concordats los pactes següens entre ells de una part y lo honorable mestre Joan Baptista Toscano, pintor milanès, per ara habitant en la ciutat de Barcelona, de part altre. Primerament, considerant los dits jurats y obrers y pro(ho)mens lo quant està mal ordenat dit retaule sens pintar, donar a pintar dit retaule al dit mestre Joan Baptista Toscano assí present y acceptant dit càrrech, lo qual retaule ha de ser pintat de esta manera: que lo retaule y entorns o pasteres de aquell ha de ser pintat al oli que diuen vulgarment, pintant en ell los mysteris que cabran conforme les taules o plans que (h)j ha, que són set, ço és: en lo primer de la una part, la salutació y en lo segon la visitació y en lo tercer la nativitat y en lo primer de l'altre part baix, la presentació del temple, y en lo del mig la predicació en lo temple, y en lo de sobre la Coronació, que és lo quinzè misteri de glòria, y en les taules més baix és en la una Sant Domingo, a la mà dreta, y en la del mig un misteri de passió, ço és, lo portacreu, y a la mà esquerra Sant Pere màrtir, y la ima(t)ge de Nostra Senyora y los entorns demás pintat y deurat tot de or fí y del mejor quilat que (e)s sol y (e)s pot fer, y als entorns se han de pintar los quatre evangelistes ad ses insígnies, dos a cada part y de sobre del cap de la ima(t)ge de la Verge Maria, lo que millor aparrà als dits honorables senyors de jurats y obrers, y tot açò ha de ser pintat al oli. Y perquè (h)j han de ser també pintats tots los quinze mysteris conforme lo tenor de la bulla (que) tenim de Roma de dita confraria, han determinat que fora del retaule, tant com té lo enfront de la capella, haja de ser pintat al temple, ço és, los restants mysteris de passió y de goig y glòria, tants a cada costat de retaule y de sobre un montí calvari, y ayxí ho ha de pintar tot dit mestre Joan Baptista y daurar a ses costes de tot material y or y despesa y qualsevol altre cosa que haja menester, exceptat la tela o fusta que haurà menester per la pintura per fora del retaule, que dits honorables jurats y obrers ho han de donar bo y sufficient per a pintarsi [pintar-s'hi] desobre. E més és

pactat y concordat entre dites parts que la dita vila de Lloret, ço és, dits honorables jurats, pro(ho)mens y obrers prometen a dit mestre Joan Baptista pagar de tota esta pintura tot lo que judicaran dos homens sperts en l'art de pintar, elegidors lo hu per part de dit pintor y l'altre per part de dits honorables jurats y obrers. Item és pactat que lo dit Joan Baptista promet que ferà que sien rellevats cent reals, los quals ell dona a Nostra Senyora per amor de Déu y ultra de açó vol i promet pintar tota la fusta del moniment, ço és pintar lo desobre y daurar les pinyes del gorniment y daurar tota la portalada de dit moniment, e açó sens altre paga ninguna sinó la que (és) compresa en la judicació de la pintura del retaule del Roser y de sos entorns de tal manera que dita pintura y dauradura de dita fusta de moniment se ha de fer de franch sens ser estimada ab lo retaule pintat. Item es pactat que dit mestre Joan Baptista promet que la pintura que farà al temple per fora del retaule del Roser serà tan bona y millor que la pintura que vuy és en lo altar mejor, y si així no serà judicada vol que totes les presents capitulacions sien nul·les, ni li sie pagat sinó los gastos y les colors y or que haurà despès, y promet que la pintura al oli del retaule del roser serà tant bona y fina com sen [se'n] puga trobar mà de home en Barcelona dels qui (a)vuy són pintors en ella sota la mateixa pena dalt dita. Item és pactat que dits honorables jurats y obrers quant Déu vulla que estiguen avinguts ab mestre Joan Domènech, fuster de Gerona, de la fàbrica de la fusta de dit retaule, avisaran a dit mestre Baptista pintor que vingue y, aleshores, a bon compte li donaran trenta o quaranta lliures, segons la fermança y seguretat que dit mestre Joan Baptista aleshores donarà en Lloret o en Barcelona ayxí per la segurança de dits tractes com per la rebuda de dita moneda que aleshores se li bestraurà. Item és pactat que, acabada tota la dita obra de pintar, se donarà los diners que (h)y haurà a la confraria, y per los restants se pendrà entre dites parts un cert termini a pagar, conforme la quantitat que restarà y aleshores sen (se'n) concertaran. Y ayxí nosaltres, dits jurats y obrers, prometem en dit nom, etc. [el notari abreuja les fórmules habituals] pagar sots obligació dels béns de dita confraria tant solament ab totes les renunciacions y obligacions necessàries ab jurament llargament, etc. y lo dit mestre Joan Baptista assí present acceptant lo carrech de pintar dit retaule com dalt està designat ab los pactes y modos demunt dits convé y en bona fe promet a dits honorables obrers y jurats a dits, etc. que de assí per a Pascha de Resurrecció primer vinent tindrà acabada del tot la dita obra en lo modo demunt dit, lo que sinó feye y les dalt promeses coses no cumplia vol dit Baptista Toscano que dits honorables jurats y obrers ho puguen fer fer y acabar a despeses sues conforme lo promès y capitulat y açó promet a pena de terç sens dilació ab salari de procurador 10 sous per dia ultra les despeses etc. y per attendre y complir totes estas coses ne obliga la persona y béns etc. llargament ab jurament ab constitució de procuradors, los escrivans y nuncios de las corts del Magnífic Senyor Veguer de Barcelona, etc. per registrar la dita obligació de sa persona en los llibres deserços.etc. Et sic nos, dictae partes, etc. fiat large prout in forma iuxta stilum.etc.

Testes sunt Illustrissimi Petrus de Albertí, domicellus, et venerabilis Bartholomeus Daví, presbiter, ecclesiae de Loreto, ambo eiusdem villae habitatores et ego Jacobus Philippus Gibert rector et ea ratione notarius et scriba publicus qui recepi requisitus.»

Item així mateix dorarà de or fi y brunyirà las cornisas y cartelas, frontispicis y remates de dit retaule, salvo las canals de las petxinas que pintarà de blau fi y també promet dorar totas las figuras de or fi y estofades y esgrafiades y encarnades al poliment.

Item promet dorar de or fi y brunyir las pasteras y tot lo que és molluras y relleu y pintar los plans de blau ab carxofes de or, conforme estan en lo altar de la Concepció de dita yglésia.

Item promet dorar ab or fi y brunyir las deffinicions que donan remato al dit retaule.

Item és pactat entre ditas parts que lo dit Mn. Jovenos sie tingut y obligat en donar y haver donada y acabada tota la dita obra de dit retaule y posada aquella en son punt als dits obrers de tot son degut efecte, des del dia present y desobre scrit fins lo die de S. Joan de juny del any mil siscents sinquanta y dos.

Item és pactat entre ditas parts que, considerant los dits obrers, en dit nom, que lo qui treballa és digne de paga de sos treballs, donan y donar prometen en dit nom al dit Mn. Joan Jovenos, pintor eo daurador predit, vuitcents lliures barceloneses y si més ne tindran ajustades més lin donaran. Y aprés lo Nadal de mil siscents sinquanta dos li donaran sinquanta lliures barceloneses y el altre Nadal altres sinquanta lliures y axí cada Nadal consecutivament donaran 50 ll. y si mes tenen ajustat aquell any li donaran més fins y a tant sie cumplidament pagat en ditas 800 ll. y si acàs dits obrers no poden tenir ajustades, tant per lo Nadal pròxim vinent las ditas doscentas lliures ni los altres nadals, las 50 assenyalades, dit Mn. Jovenos se hage de accontentar de lo que tindrà ajustat, conforme dits obrers de S. Pere se accontentan de pagar més, si més ni haurà.

Y assó prometen dits Joan Pau Burgada, Benet Pérez [sorprèn que aquest personatge aparegui al començament del document com a Benet Domènech i aquí hi diu Pérez, que deu ser un dels primers cognoms d'aquest tipus que surt en documents lloretencs] y Hiacintho Bendrich attendrer y cumplir en dits noms, sots obligació de tots los béns de dit altar de S. Pere ab totas las obligacions, renunciacions y clàusulas necessàries y posar en semblants actes acostumades y ab jurament. No entenen en assó obligar en manera alguna llurs béns propis, com tractant cosa aliena.

E lo dit Joan Jovenos assí present, acceptant lo càrrec de pintar lo dit retaule conforme dalt està dit, ab los pactes y modos demunt dits, convé y en bona fe promet a dits obrers de S. Pere y als successors dells en dita obra, que ell, per tot lo dit temps de lo expressat darà la obra per efecte cumplida de pintar lo dit retaule en lo modo que dalt està dit y assó y totas las demás cosas y sengles cosas sobreditas attendre y cumplir promet, sots pena y escriptura de ters y sens dilació ninguna y ab salari de procurador de vint sous per quiscun dia ultra dels quals promet de restituir tots los danys y gastos sobre dels quals vol que sien creguts de llur simple paraula. Esper aquestes cosas attendre y cumplir, tenir y observar, ne obliga per pacte exprés sa persona y tots sos béns mobles e immobles, ab totas las obligacions, renunciacions, submissions y clàusulas acostumades y necessàries etiam cum posse variandi. Y ab constitució de procurador dels notaris e scrivans, nuntios de les corts, etc. que a dits obrers y als seus en dita obra successors aparexe, per registrar dita obligació. Y ab jurament.

Testes sunt reverendi Franciscus Pla, pbr. et vicarius, et Raymundus Ros, presbiter ecclesiae dictae villae de Loreto.

Derupta firma Joannis Pauli Burgada.»

APÈNDIX VIII

Pactes establerts amb el pintor i daurador barceloní Miquel Valls, que es va encarregar del retaule de Sant Pere

(A.H.P.G. Fons Notarial de Lloret núm. 45 folis 145 v a 148 v).

«Die VIII mensis septembris anno a nativitate domini MDCLII. Actum in villa de Loreto.

Preu fet de pintar lo retaule [nota al marge, a dalt de tot].

En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist y de la gloriosa e humil verge Maria Mare sua sia, amén. De y sobre les coses baix scrites per y entre Jacinto Bendrich, Barthomeu Comes y Gabriel Fàbregas, pescador de la vila de Lloret, bisbat de Girona, lo present y corrent any de 1612 obrers de lo altar de sant Pere de la present sglésia de Sant Romà de la vila de Lloret de dit bisbat de Girona de una part, y lo honorable Miquel Valls, pintor daurador de la ciutat de Barcelona, habitant (a)uyy en la vila de Sant Feliu de Guixols de dit bisbat, de part altre. E primerament, sabent i attenant dits obrers, en dit nom, que als 8 de setembre de 1650 llurs predecessors en dita obra havien concertat ab lo honorable Joan Jovenos, pintor daurador habitant en la ciutat de Barcelona, de pintar-se lo retaule de sant Pere que altres predecessors havian fet fabricar en la capella dita del gloriós S. Pere Apòstol, construyda y edificada en la yglesia de Sant Romà de dita vila de Lloret, no havia pogut sortir son effecte per haver mort del contagi en Barcelona dit Jovenos, havent deliberat posar per effecte la dita obra y en alguna cosa millorar la pintura o doradura, de consentiment del Rvt. Joan Llorens, en rector de dita yglesia, Joan Cunill i Joseph Salvador, lo present y corrent any jurats de dita vila, y dels demés pescadors, han donat a pintar dit retaule al dit Miquel Valls, lo qual se obliga en dorar tot lo dit retaule del gloriós Sant Pere en la forma següent.

Primo. Que dorarà de or fi la pedestal que sustenta lo retaule y bruñirà aquell y tot lo demés del altar y los sants y aquestos esgrafiarà y estofarà y encarnarà al poliment juntament ab las columnas y demés floratges y relleus de dit retaule, tots aquells esgrafiarà y lo demés, tant las pasteras, cornisas y frontispicis exceptat [exceptuat] lo pla del pedestal que sustenta dit retaule, que aquell jaspearà y pintarà de color.

Item. Que farà pintar de pintura fina al oli dues històries cada una del sant que està sobre los taulons que estan sobre lo altar, aquellas que voldran y en aquells plans de las deffinicions al costat de Sant Llorens, axí mateix farà pintar dos històries de Sant Llorens.

Item és pactat entre dites parts que lo dit Miquel Valls sie tingut e obligat en donar y haver donada y acabada tota la dita obra de dit retaule y posada aquella en son punt als dits obrers ab tot son degut effecte des del dia present y sobre scrit a un any pròxim vinent y continuament següent.

Item és pactat entre dites parts que considerant los dits obrers en dit nom que lo que treballa és digne de paga per sos treballs, per ço, donan y donar premeten en dit nom al dit Mn. Miquel Valls, pintor eo daurador predit mil y vuytanta sich lliures barceloneses per remuneració de sos treballs ab les pagues devall scrites y següents, ço és, que li consignan y giran cobrar dels hereus de dit Mn. Joan Jovenos cent sinquantia lliures barceloneses que li havian donat los altres obres de Sant Pere per comprar or, per comensar la fahena y dit monsenyor Valls accepta la dita consignació y se accontenta de cobrar dit diner en specie o en

or per dorar si dit Jovenos havia ja comprat dit or, conforme dirà, o no hauria y sempre ara que vulla li donaran dits obrers a dit monseyor Valls tot lo diner que tenen ajustat y après consecutivament cada any li donaran tot lo diner que ajustarà de sant Pere fins y avant que serà íntegrament satisfet y pagat de ditas mil vuytanta y sinch lliures. Item dits obrers en dit nom li prometen donar casa o aposentos franchs per a poder treballar y habitar. Y assó prometen dit Jacinto Bendrich, Barthomeu Comas y Gabriel Fàbregas attendrer y cumplir en dits noms tots obligantse de tots los béns de Sant Pere ab todas las obligacions, renunciacions y clàusules necessàries y posar acostumades en semblants actes y ab jurament. No entenen en assó obligar en manera alguna llurs béns propis com tracten cosa aliena.

E lo dit Miquel Valls assí present acceptant lo càrrech de pintar lo dit retaule conforme dalt és dit ab los pactes y modos demunt dits, convé y en bona fe promet a dits obrers de Sant Pere y als successors dells en dita obra, que ell, per lo dit temps dalt expressat, darà la obra per efecte cumplida de pintar lo retaule en lo modo que dalt és dit, y asó y totes les demés cosas y sengles cosas sobreditas attendrer y cumplir promet sots pena y escriptura de ters, sens dilació alguna y ab salari de procurador vint sous per dia, etc. ultra, etc. dels quals promet de restituir tots els danys y gastos sobredits dels quals, etc. vol sien creguts de llur simple paraula. E per aquestes cosas attendrer y cumplir, tenir y servir, ne obliga per pacte exprés sa persona y tots sos béns mobles ab las obligacions, submissions y clàusulas acostumadas y necessàries, etiam cum posse variandi y ab constitució de procuradors dels escrivans y nuncios de les Corts que a dits obrers y als seus en dita obra successors apareixerà per registrar dita obligació y ab jurament.

Testes sunt Bartholomeus Salvador, mariner, y Joan Puig, fadrí pescador, de Lloret. ☞

APÈNDIX IX

Pactes estipulats amb l'escultor Joan Vila, de Mataró, per fer un nou retaule del Roser. (A.H.P.G. Manual Notarial de Lloret núm. 75). 3 de març de 1704.

«En nom de Nostre Señor Déu sia, amén. De y sobre la fàbrica del retaule novament fahedor en la capella de Nostra Senyora del Roser y sots invocació de aquella de la Parroquial Isglésia de Sant Romà de la vila de Lloret, bisbat de Gerona, y demés cosas baix scrites per y entre los honorables Joseph Granell, Llorens Botet, Pere Bitlloch, lo praesent y corrent any jurats de la universitat de dita vila, Joseph Surís, Batista Sala, Joseph Fàbregas, Francesch Mont, Joseph Vio, y Thomàs Gibert, notari, tots de dita vila, com a tenint ple poder y libera facultat per las cosas baix scrites a ells donada y concedida per lo honorable Concell General de dita vila com consta ab deliberació y determinació per dit honorable concell feta y descrita y continuada en lo llibre de determinacions de dit concell als[espai en blanc].....prop passat, de una part, y lo honorable Joan Vila, escultor de la ciutat de Mataró, del bisbat de Barcelona, de part altre, són estats fets, pactats, lloats, firmats y jurats los capitols y pactes baix scrits y següents.

Primerament és estat pactat, avingut y concordat per y entre ditas parts, que lo dit Joan Vila, escultor, se hage de obligar, com al thenor del present, de son grat y certa sciència se obliga, y convé y en bona fe promet als honorables jurats y plenipotenciaris en nom de

dita universitat de Lloret, fer y fabricar a gastos seus propis, un retaula de nostra señora del Roser, lo qual ha de servir per lo adorno de la capella de la mateixa invocació de la dita yglésia parroquial de Sant Romà de dita parroquial vila de Lloret, segons lo modell o dibuix, trassa y planta firmada y sota escrita de quiscuna de ditas parts, lo qual retaula promet dit Vila fer de justa de alba (àlber) bona y seca y que hage de esser exequutada dita fàbrica com apar en la part de la trassa de las columnas segons art de escultura y arquitectura, reservant-se dit Vila la facultat de poder anyadir, llevar y variar tot lo que a ell serà ben vist, mentres, empero, que sia en abono y millor disposició de dita fàbrica y no altrament, lo que promet fer y cumplir sots las obligacions baix scritas.

Item és pactat que lo dit Joan Vila escultor hage y tinga de haver fet y fabricat dit retaula de nostra señora del Roser per tot lo die de diumenge primer del mes de octubre del any mil setcents y sinch en esta forma, ço és, sòcul, gradas, trono, pastera y las tres imatges o figuras, ço és, de Nostre Señora del Roser, del Pare Sant Domingo, y Santa Catharina de Sena hagen de esser assentadas y posadas en dita capella per lo primer diumenge del mes de octubre propvinent, y lo restant de dit retaula lo dit die de diumenge primer de dit any mil set cents y sinch sots ditas obligacions baix scritas.

Item és pactat que dit Joan Vila hage de fer y fabricar dit retaula segons demana lo art y arquitectura y disposició de dita trassa a coneguda de dits oficials, pràctichs de dit art, ço és, un per quiscuna part en dit cas elegidor, y en las que dit Vila ho fes y fabricàs dit retaula com dalt se ha dit, que en dit cas dita universitat de dita vila de Lloret puga compellir a dit Vila en fer-li cumplir com dalt se ha dit y està pactat, sots las matexas obligacions baix scritas.

Item és pactat que los dits honorables Joseph Granell, Llorens Botet, Pere Bitlloch, jurats y plenipotenciaris dalt anomenats, per dit effecte elegits per lo honorable Concell de la Universitat de dita vila de Lloret, hagen de donar per lo treball que dit Joan Vila tindrà en fer y fabricar lo dit retaula axí com al thenor del present de llur grat y certa sciència en nom de dita universitat convenan y prometan donar y pagar a dit Joan Vila, escultor present, y als seus sinch centas sinquanta lliuras moneda barcelonesa, pagadoras ab tres iguals pagas o solucions en esta forma, ço és, cent vuitanta tres lliuras sis sous y vuit (diners) de comptant lo die present conforme en la època de aquí fahedora llargament se contindrà, altres cent vuitantaper la segona paga lo die de [hauria de dir «que»] assentarà lo sòcul, gradas, pastera y tres imatges dalt ditas, que ha de ser lo primer diumenge del mes de octubre propvinent, y las restants cent vuitanta tres lliuras sis sous y vuit (diners) per la tercera y última paga lo die de [que] acabarà de assentar lo dit retaula en dita capella de Nostra Senyora del Roser de dita Yglésia de dita present vila, que ha de esser lo primer diumenge de octubre de l'any mil set cents y sinch. Lo que prometan fer y cumplir en nom de dita universitat sots las obligacions baix scritas.

Item los dits honorables jurats potenciaris predits, convenan y prometan al dit Joan Vila, escultor present, que faran anar a sercar lo dit retaula a costas y despesas de dita universitat de dita vila de Lloret, en Mataró, ahont se farà dita fàbrica de dit retaula, y axí mateix prometan pagar los gastos (que) se offeriran tant de mestre de casa y farramentas en les se hagen de menester y las despesas dels oficials de tot lo temps (que) esteran ocupats en lo assiento de dit retaula.

Y axí las ditas parts llohant y approbant las demunt ditas cosas convenan y en bona fe prometan la una part a l'altre vicitudinàriament, çó és, los dits honorables jurats y plenipotenciaris, de tenir y servir y cumplir tot lo per ells en dit nom dalt promès ab esmena de tots gastos y restitució de despesas, ab obligació dels béns y emoluments de dita universitat transcrita llargament. Y ab jurament. Y lo dit Joan Vila, escultor predit, promet atendre, servir y cumplir tot lo que per ell dalt està promès y estipulat, sens dilació ni excusa alguna, sots la pena y scriptura de ters, sens o ab requesta de dies, ab salari de procurador de quinze sous per quiscun die, ab esmena de tots gastos, y restitució de totas despesas sobre las quals ne sia cregut y per major seguretat de ditas cosas ne dona en fermansa a Esteve Vila, pagès de la Parròquia del lloch de Palau Tordera, bisbat de Barcelona, son germà, a ditas cosas absent, baix empero acceptant, lo qual se institueix en fermansa y promet estar tingut y obligat, y ha promès, obligant-ne per ço, com ne obligan tant, és assaber: lo dit principal com la fermansa, simul et in solidum, ab dits honorables jurats y plenipotenciaris y a dita universitat y als seus tots y sengles béns y drets llurs y dels llurs y de cada hu de ells assoles axí mobles com immobles, presents y esdevenidors, haguts y per haver. Renunciant, per ço, als beneficis y drets de dividir y cedir las accions novas constitucions y a la consuetud de Barcelona que parla de dos o molts que in solidum se obligan y la dita fermansa y tots a qualsevol altre lley y dret, assó obviant, Y no res manco renuncian a totas gràcias, guiatges, cessió de béns, y a llur fur propi ab submissió a qualsevol altre fur ab facultat de variar y constitució de procuradors que fan simul et in solidum de tots los scrivans y nuncios jurats de las Corts ecclesiàstica y real de Gerona dels Magnífichs Veguers coregints las vegaries de Barcelona y Gerona y de altres qualsevol Corts y qualsevol de ellas. Y qualsevol de ells assoles, encara que absents per a firmar la dita obligació y registre en ditas respectives Corts llargament y ab jurament.

Testes de firmis dictorum honorabilium Josephi Granell et Petri Bitlloch, juratorum, Josephi Surís, Baptista Sala et Francisci Mont et dicti Joannis Vila, escultoris, sunt Baptista Domènech, nauta, at Theovaldus Roca, scriptor dicte villae de Lloret, ac D. Felix Rovira et Salauert, notarius regius et publicus villae de Blanes, qui praeincerta instrumenta recepit, ut substitutus ac hiis vice loco et nomine mei Thomae Gibert notarii publici infrascripti. Testes, vero.»

Pel que fa a l'època, el contingut, redactat en llatí, és el següent:

«Joannes Vila, scultor civitatis Mataronis Diocesis Barchinonae, Gratis, etc. confiteor et recognosco vobis Joanni Baptista Sala negotiatori villae de Lloret, dioc. Gerundae, uti receptori charitatum factarum et largitatum Confratriae Beatae Mariae Virginis de Rosario Parroquialis Ecclesiae Sancti Romani dictae villae de Lloret a donus fabricare faciendi quoddam retabulum in capella eiusdem invocationis ipsius ecclesiae presenti quod numerando realiter et de facto in Felicis Rovira et Salauert notarii regii et publici villae de Blanes hiis vice loco et nomine mei Thomae Gibert notarii publici infrascripti interessentis et testium infrascriptorum presentia, dedistis et soluistis mihi egoque a vobis dicto nomine habui et recepi centum octuaginta tres libras sex solidos et octo denarios moneta barchinonensia et sunt in solutum et satisfactionem concimilium quas honorabiles jurati et plenipotentiaris universitatis dictae villae de Lloret, mihi dare et soluere tenebantur pro prima solutione

illarum quingentum et quinquaginta librarum dictae monetae quas mihi dare et soluere promisserunt pro satisfactione fabricae dicti retabuli dictae capellae Beatae Mariae de Rosario ipsius ecclesiae dictae villae de Lloret, prout constat in corpore capitulationis per et inter me et dictos juratos et plenipotentarios factae et firmatae, penes quod dictum et instrumentum notarium publicum, receptae die presenti et paulo ante istud confectae. Ideo, renuntiando exceptionis, etc...

firmiter apocham.

Testes sunt Baptista Domènech, nauta, et Theovaldus Roca, scriptor dictae villae. Actum in villa de Lloret die iii martii M D CC IIII.»

Traducció:

«Joan Vila, escultor de la ciutat de Mataró, de la diòcesi de Barcelona, de bon grat i certa ciència, etc. confesso i us reconec a vos, Joan Baptista Sala, negociant de la vila de Lloret, diòcesis de Girona, com a receptor de les caritats i generositats fetes a la Confraria de la Beata Verge Maria del Roser, de l'església parroquial de Sant Romà de la dita vila de Lloret, per a l'obra de fer fabricar un determinat retaule a la capella d'aquesta invocació de la mateixa església present, que, en presència del notari reial i públic de la vila de Blanes Fèlix Rovira i Salavert, en aquestes coses en successió, lloc i nom de mi, Tomàs Gibert, notari públic infrascrit, intervenint, i dels infrascrits testimonis, que em van donar i pagar en diner comptant i de forma real, i jo de vos, en dit nom, vaig tenir i rebre, cent vuitanta-tres lliures 6 sous i 8 diners en moneda barcelonesa i són en pagament i satisfacció de les que els honorables jurats i apoderats de la universitat de la dita vila de Lloret eren obligats a pagar-me per la primera paga d'aquelles cinc-centes cinquanta lliures de dita moneda que em van prometre donar i liquidar en qualitat de pagament de la fàbrica de dit retaule de dita capella de la Beata Verge Maria del Roser d'aquesta mateixa església de la dita vila de Lloret, com consta en el contingut de la capitulació feta i firmada per i entre mi i els dits jurats i apoderats, les quals coses dites i el document en poder del notari públic, rebuda el dia present i confeccionada poc abans d'això. Per tant, renunciant a l'excepció, etc, firmo el rebut.

En són testimonis Baptista Domènech, mariner, i Teobalt Roca, escrivà de dita vila. Fet a la vila de Lloret el dia 3 de març de 1704.»